

ks. dr Robert Pochopień

<https://orcid.org/0009-0008-5855-5179>

Rodzina jako środowisko budujące relacje międzysobowe

Wstęp

Miejszem szczególnie bliskiego przeżywania stanu szczęścia jest dom. Zakreśla on swoistą, najważniejszą dla człowieka sferę międzysobową. W domu człowiek uczy się i doświadcza pierwszych, istotnych intuicji, które budują związek z innymi. Doświadcza także radości z bycia z innymi i spełniania siebie w bliskich związkach. Dom jest typowo ludzkim fenomenem – przestrzeń staje się domem dzięki człowiekowi. Ta przestrzeń, dająca wolność, jest siłą do działań w świecie, a nie tylko kryjówką przed światem. Z domem wiąże się poczucie solidarności, które jest bronione i chronione przez wszystkich jego członków¹. Doświadczenie domu jest realizacją bycia dla innych i czynienia dobra. Sprawia to, że człowiek efektywniej się samorealizuje, staje się większym dobrem. Buduje to w nim satysfakcję aksjologiczną, odczytywaną jako szczęście².

¹ J. Tischner, *Filozofia dramatu*, Paris 1990, s. 187–197.

² J. Galarowicz, *Powrót do wartości*, Kraków 2011, s. 185–204.

W domu człowiek formułuje pierwsze odpowiedzi na pytania o główny drogowskaz życia. W historii etyki wskazywano na różne możliwe dobra, które dla człowieka mogą stać się celem życia. Wśród nich relatywiści odrzucają istnienie jednej normy moralności, zaprzeczając istnieniu norm moralnych (amoralizm, etyka autorytarna, etyka konformistyczna, „etyka Kalego”, „etyka plemienna”); eudajmoniści upatrują istotę dobra w prowadzeniu człowieka do szczęścia (hedonizm, etyka samorealizacji); antyeudajmoniści twierdzą, że zainteresowanie szczęściem nie może przekreślać dobra moralnego (etyka reguł, etyka aksjologiczna, etyka „szacunku dla życia”, etyka personalistyczna, etyka sumienia, etyka miłości). Padły też twierdzenia, że najmocniejszym dążeniem człowieka jest pragnienie przewyciężenia poczucia osamotnienia (Erich Fromm); dążenie do tego, by być kimś ważnym, znaczącym (Alfred Adler) czy osiągnięcie sensu życia (Viktor E. Frankl)³.

Każda z koncepcji etyki sprowadza się do najbliższych, „domowych” relacji, wskazując na istotny cel dążeń ludzi. Cele etyki nie mogą być realizowane „ponad” czy „pomimo” wartości, które niesie ze sobą dom, i nie mogą usprawiedliwiać destrukcji bliskich relacji i przestrzeni miłości, które zakreślają sferę wyjątkowych spotkań. W życiu codziennym ważna jest życzliwość, niezbędna w każdym działaniu człowieka. Sprawia ona, że ludzie osiągają więcej przyjemności, doświadczają chwil szczęśliwych, doznają maksimum radości, a zarazem jak najmniej cierpienie, bólu, stresu czy frustracji⁴.

Wśród cennych pamiątek starożytności na Cyprze jest dom Dionizosa, ze znamiennym napisem nad bramą wejściową: „Wejdz i daj szczęście temu domowi!”. To zaproszenie jest zarazem zadaniem dla człowieka, który wchodząc do domu, staje się jego częścią. Nie wystarczy tylko wejść, aby czerpać ze szczęścia domowników, ale należy wnieść do niego swój udział. Dom żyje bowiem bogactwem, nastrojem, miłością, dobrocią i wszystkimi cennymi przymiotami tych, którzy go tworzą, będąc choćby na chwilę w jego wnętrzu.

³ J. Filek, *Filozofia odpowiedzialności XX wieku*, Kraków 2003, s. 5–6.

⁴ C. Znamierowski, *Naczelną normą moralną i jej pochodne*, w: *Filozofia polska. Wybór tekstów*, red. W. Jaworski i in., Kraków 1991, s. 286 n.

Współczesna redukcja funkcji rodziny

Do sytuacji nieszczęśliwych, których boleśnie doświadcza człowiek, należy stan całkowitego opuszczenia, izolacji, niemożności przekazania swych aktualnych przeżyć. Jest to uczucie całkowitej utraty kontaktu z innymi, gdy wszyscy obok wydają się po raz pierwszy widziani, dalecy, niepojęci, nieznani, a nawet zniekształceni⁵. Wiele czynników sprawia, że we współczesnej rodzinie spotkanie najbliższych jest zredukowane do chwil, wyjątkowych sytuacji czy wąskiego grona osób. Nieobecny ojciec w dużej mierze przyczynia się do rozluźnienia więzi rodzinnych, zagubienia istoty domu i wspólnoty. Nieobecny ojciec usprawiedliwia swe odejście ekonomią, czynnikami kulturowymi, polityką państwa, modą i nowymi obyczajami, a nawet marginalizowaniem jego roli jako mężczyzny. Zachętą do „zniknięcia” z rodziny są ułatwione kontakty seksualne z przypadkowymi partnerkami, przyzwolenie społeczne na zdradę małżeńską i chwilowe wspólne zamieszkanie z kolejnymi kobietami. Rozbita rodzina przestaje być ostoją spokoju, zabezpieczeniem przyszłości i wzmocnieniem procesu rozwoju jej członków⁶.

Rodzina budowana na bliskości

Rodzina jest najważniejszą tkanką życia społecznego. Większość badaczy rodziny, w tym Kościół, zalicza wychowanie do jej głównej misji. Początki wychowania człowieka zaczynają się w środowisku rodzinnym, które jest pierwszym i naturalnym miejscem wychowania dziecka. Rodziców nie da się zastąpić żadną formą instytucjonalnej pomocy i działań. Z tego faktu wynikają szczególne prawa i obowiązki obojga rodziców oraz wyjątkowość dokonującego się przez nich procesu wychowawczego⁷.

Kościół przez całe swoje istnienie nieustannie potwierdzał prawdę o jedności i nierozzerwalności prawdziwie zawartego poprzez sakrament małżeń-

⁵ W. Łysiak, *Wyspy bezludne*, Kraków 1987, s. 8–9.

⁶ J.E. Michael, *Libido dominandi. Seks jako narzędzie kontroli społecznej*, Wrocław 2013.

⁷ J. Niewęglowski, *Rodzina jako pierwsze i podstawowe środowisko wychowawcze w myśli Jana Pawła II*, w: *Zagrożenia współczesnej rodziny. Teoria i eksploracje w ujęciu interdyscyplinarnym*, red. B.M. Kaldon, B. Krajewska, Warszawa 2019, s. 15–28.

stwa. Świadczą o tym zarówno dokumenty soborów powszechnych, jak i dokumenty papieży. Jedność i nierozłączność to główne cechy, które charakteryzują małżeństwo i podkreślają jego dobro⁸.

Związek mężczyzny i kobiety, który jak najskuteczniej odpowiada na wezwanie Boga, od początku ukazuje dwie ze swoich najlepszych cech: jedność i trwałość, które wydają się w nim głęboko wyryte. Z Ewangelii wynika, że ta nauka była głoszona i otwarcie potwierdzona przez boski autorytet Jezusa Chrystusa. Mówił On Żydom i Apostołom, że od samego początku małżeństwo powinno istnieć tylko między dwojgiem, to znaczy między jednym mężczyzną i jedną kobietą, że dwoje stanowią jedno ciało, a małżeństwo jest stworzone tak silnie z woli Bożej, że żaden człowiek nie może tego złamać⁹.

Nie tylko chrześcijaństwo, ale także inne religie i kultury uznają, że małżeństwo ze swej natury musi być monogamiczne. Oznacza to jedność jednego mężczyzny i jednej kobiety. Jan Paweł II nauczał, że poligamia przeszkadza na drodze Bożego planu, który Bóg objawił na początku, ponieważ jest sprzeczna z równą godnością mężczyzny i kobiety¹⁰. Jedność małżeństwa wynika z natury mężczyzny i kobiety, stworzonych na obraz Boga. Ta jedność ma swoje uzasadnienie biblijne, antropologiczne i prawne. To Bóg, jako najwyższy Prawodawca, ustanowił tę jedność między mężczyzną a kobietą¹¹.

Jan Paweł II potępiał „małżeństwo na próbę”, ponieważ od początku nie ma ono charakteru jedności i nierozłączności. To nic innego jak eksperyment na osobach ludzkich. Godność człowieka wymaga, aby jednostka ludzka była obdarzana miłością bez ograniczeń czasowych. Kościół nie może zgodzić się na związki, w których istnieje współżycie cielesne, ponieważ pełna jedność jest możliwa dzięki miłości Boga płynącej z sakramentu. Opisany związek nie może też odzwierciedlać jedności między Chrystusem i Kościołem, ponieważ jedność między Chrystusem i Kościołem jest autentyczna i prawdziwa, jest pełna. Nie jest grą, lecz prawdziwym związkiem oblubieńczym¹². Jan Paweł II zwrócił też uwagę rodzinom, że tak zwane związki wolne odrzucają jedność

⁸ G.L. Muller, *Dogmatyka katolicka*, Wrocław, 2015, s. 769.

⁹ Leon XIII, *Arcanum Divinae Sapientiae*, Rzym 1880.

¹⁰ Jan Paweł II, *Familiaris Consortio*, Watykan 1981, s. 19.

¹¹ R. Szytchmiller, *Istotne obowiązki małżeńskie*, Warszawa 1997, s. 223.

¹² Jan Paweł II, *Familiaris consortio*, Watykan 1981, s. 80.

i nierozzerwalność. One także powinny być objęte opieką duszpasterską, choć nie mogą uczestniczyć w życiu sakramentalnym¹³.

Wierność oznacza zaufanie do relacji, które rodzą się z miłości małżeńskiej, dlatego na wierności można polegać w trudnych sytuacjach. Miłość i wierność są ze sobą powiązane, ponieważ jedno wzmacnia lub osłabia drugie. Kiedy narusza się wierność, cierpi miłość, a kiedy miłość słabnie, wierność staje się ciężarem¹⁴. Nierozzerwalność musi charakteryzować każde małżeństwo, ponieważ wymaga tego dobro mężczyzny i kobiety, a także dobro dzieci¹⁵.

Szóste przykazanie Dekalogu ma na celu zapewnienie nienaruszalności relacji wierności między mężem a żoną. To przykazanie stoi na straży ich przyszłości, nienaruszalności jedności w jednym ciele¹⁶. Dekalog zawiera dwa przykazania, które służą zachowaniu jedności i nierozzerwalności małżeństwa: „nie cudzołóż” i „nie pożądaj żony bliźniego” (Wj 20, 17; Pwt 5, 21). Jezus, do pewnej miary, przypisuje im taką samą wagę. Wyjaśnia, że cudzołóstwo w sercu ostatecznie prowadzi do zatwardziałości serca, które nie jest w stanie prawdziwie okazać pełnej miłości¹⁷.

Jedność w miłości jest opisana słowami Starego Testamentu: „A powróż potrójny niełatwo się zerwie” (Koh 4, 12). W tych słowach z Księgi Koheleta widać głęboki sens związku małżeńskiego. Mocna nić wskazuje na mężczyznę, kobietę, Boga i związek między nimi. Jeśli nić jest utkana z trzech oddzielnych nitki, ich wzajemny obszar styku będzie większy niż stworzony przez dwie lub cztery nitki. Wskazuje to na głęboką jedność, która rodzi się z małżeńskiego związku mężczyzny i kobiety oraz ich jedności z Bogiem. Nawet jeśli jedna lub dwie nitki są słabe, ale trzecia nić cała, sznurek się nie zerwie. Jeśli kobieta lub mężczyzna, a nawet gdy oboje znajdują się w trudnej sytuacji, to obecność

¹³ G. Malcher, *Wychowanie do miłości – rodzina szkoła miłości*, w: *Wychowanie w rodzinie chrześcijańskiej*, red. F. Adamski, Kraków 1982, s. 306–323.

¹⁴ M. Kluz, *Miłość, wierność i uczciwość trwałą podstawą życia małżeńskiego*, *Studia Leopoliensia* 2014, nr 7, s. 115.

¹⁵ P. Góralczyk, *Rozwód*, w: *Wielka Encyklopedia Nauczania Jana Pawła II*, red. J. Nagórny, K. Jeżyna, Radom, 2014, s. 481.

¹⁶ Jan Paweł II, *Trzymajcie się Chrystusa*, w: *Rodzino, co mówisz o sobie? Dokumenty i przemówienia papieskie w Roku Rodziny*, red. A. Świerczek, Kraków 1995, s. 162.

¹⁷ Jan Paweł II, *W świetle kazania na górze*, w: *Katechezy Ojca Świętego Jana Pawła II, Teologia małżeństwa*, red. W. Zega, Kraków 1999, s. 87.

Boga może przywrócić im jedność¹⁸. Chrystus nie tylko udoskonalił naturalną miłość, ale także uczynił więź jednego mężczyzny i jednej kobiety znacznie doskonalszą poprzez miłość sięgającą wieczności¹⁹.

Jan Paweł II podkreślił, że zawsze właściwym wyborem będzie pozostanie przez małżonków wiernymi decyzji, którą podjęli na początku, kiedy powiedzieli sobie „tak”. W przeciwnym razie, gdy raz powiedziane „tak” zostanie przekreślone, nastąpi wyrzeczenie się obiecaney wierności i obdarowanej miłości, a droga do samozniszczenia stanie wtedy przed nimi otworem. Nastąpi oderwanie się od fundamentu, a grzech pochłonie człowieka. Papież podkreślił, że każda propozycja, myśl czy decyzja o rozwodzie nie jest rozwiązaniem trudnej sytuacji i nie jest możliwością rozpoczęcia nowego szczęśliwego życia. Z Chrystusem, Maryją i Józefem każda chrześcijańska rodzina może przezwyciężyć wiele trudności²⁰.

Tworząc świat widzialny, Bóg widział, że jest dobry (Rdz 1,25), a stworzywszy człowieka, widział, że wszystko jest bardzo dobre (Rdz 1,31). Dając siebie, Bóg podkreśla, że człowiek jest powołany do oddania się drugiemu człowiekowi. Człowiek, czyniąc to, odczuwa radość, ponieważ naśladuje przykład Boga, objawia się jako obraz i podobieństwo Boże. Jan Paweł II podkreślił, że widać to w rodzinie, w relacji między mężczyzną a kobietą, między dziećmi a rodzicami²¹.

Miłość podstawą relacji małżeńskiej

Miłość ze swej natury jest celem i nie można jej traktować jako środka do celu, ponieważ jest najwyższą wartością ludzkiego życia. Można stwierdzić, że celem życia ludzkiego jest miłość, a jednocześnie oznacza to, że tym celem dla

¹⁸ W. Stefan, *Uzdrawianie relacji, Zeszyty Formacji Duchowej*. Wychowanie, nr 26, Wydawnictwo Salwator, Kraków 2004, s. 62–61.

¹⁹ Leon XIII, *Arcanum Divinae Sapientiae*, Rzym 1880. M. Duda, *Miłość w rodzinie – obrazem miłości Boga. Wokół rozważań Jana Pawła II*, w: *Objavenie duchovneho dedictva a viery v slove i obraze*, red. P. Tirpak, V. Žofeínova, Presov 2018, s. 7–19.

²⁰ M. Piotrowski, *Rady św. Jana Pawła II dla małżonków*, „Miłujcie się” 2019, nr 1, s. 53–54.

²¹ Jan Paweł II, *Stworzenie – darem miłości Boga*, w: *Jan Paweł II o małżeństwie i rodzinie*, red. T. Żeleźnik, Warszawa 1982, s. 25–26.

człowieka jest Bóg. W ten sposób istotą miłości jest jedność z Bogiem. Wynika z tego, że człowiek jest powołany do poddania swojego życia woli Bożej i postrzegania życia jako powołania. W odniesieniu do małżeństwa ważną zasadą jest to, że celem małżeństwa jest zjednoczenie z Bogiem, który jest Miłością, po to aby w miłości małżeństwo mogło wypełniać swoją misję²². Miłość jest istotą wychowania personalistycznego, w którym najważniejszą wartością pozostaje zawsze osoba i jej dobro, a nie inne elementy egzystencji, jak kariera, awans, dobrobyt²³.

Miłość, dzięki której rodzi się każda nowa wspólnota małżeńska, a małżonkowie mogą wrastać w szerszą wspólnotę rodzinną, jest widzialnym znakiem miłości Boga. Relacja między mężczyzną i kobietą jawi się nie tylko jako znak miłości Boga do mężczyzny, ale także urzeczywistnia tę miłość. Miłość małżeńska, z której rodzi się głęboka jedność, jest ważnym elementem eklezjotwórczym, jako znak jedności ludzi z Bogiem i ludzi między sobą²⁴.

Komunikacja małżeńska, kierowana miłością i umacniana łaską Chrystusa, stanowi podstawę szerszej komunikacji między wszystkimi członkami rodziny. Poprzez komunikację rodzina ma możliwość wyrażania wzajemnej miłości, wspierania i zachęcania się nawzajem. Poprzez komunikację zostaje też ustanowiona głębsza jedność. Bóg powołuje każdego członka rodziny do osobistej komunikacji z Nim, a także do komunikacji rodziny z Bogiem. W ten sposób komunikacja w małżeństwie i rodzinie jest wzmacniana przez nadprzyrodzony dar. Małżeństwo, stając się jednym ciałem, wezwane jest do porozumiewania się w jednym duchu, do czerpania natchnienia z Ducha Świętego²⁵.

Sformułowania, których Jan Paweł II używa w adhortacji *Familiaris consortio* na określenie miłości: wzbogacenie, wywyższenie, wyniesienie (FC 13), podniesienie (FC 19), oczyszczenie (FC 56), uświęcenie (FC 56)), urzeczywistniają się przez sakrament małżeństwa i w Nowym Testamencie są niezwy-

²² J. Bajda, *Miłość małżeńska*, w: *Słownik małżeństwa i rodziny*, red. E. Ozorowski, Warszawa Łomianki, 1999, s. 270.

²³ J. Mastalski, *Zarys teorii wychowania*, Kraków 2002, s. 125–134.

²⁴ K. Wojaczek, *Wspólnota rodzinna jako fundament domowego Kościoła*, w: *Rodzina jako Kościół domowy*, red. A. Tomkiewicz, W. Wiecezorek, Lublin 2010, s. 72.

²⁵ Jan Paweł II, *Familiaris consortio*, Watykan 1981, s. 21.

kle wymowne²⁶. Małżeństwo chrześcijańskie jest prawdopodobnie najlepszym odzwierciedleniem obecności miłości, którą w Nowym Testamencie charakteryzują trzy greckie słowa: „eros”, „filia” i „agape”, a które są obecne w każdej chrześcijańskiej parze i nie sprzeciwiają się sobie. „Eros” i „filia”, czerpiąc siłę z „agape”, pokazują, jak ważna jest umiejętność przyjmowania i okazywania miłości we wszystkich dziedzinach życia małżeńskiego i rodzinnego²⁷. Papież Benedykt XVI podkreślał, że rodzina jest wychowawcą, który kształtuje to, co istotne, dla budowania szerokich struktur społecznych. Rodzina niesie ze sobą i pielęgnuje wartości ogólnoludzkie i chrześcijańskie, niezbędne do kształtowania jednorodnego społeczeństwa, budującego solidarność ze wszystkimi i trwającego w pokoju²⁸.

Jan Paweł II użył również w swoim nauczaniu określenia „moc miłości”²⁹. Podkreślił, że w przeciwieństwie do siły pożądania, która dąży do marginalizacji jedności i nierozzerwalności w małżeństwie i której często poddaje się świat, siła miłości stoi na straży prawidłowego rozumienia i używania języka ciała. Moc miłości, jaką para otrzymuje w sakramencie małżeństwa, może zapewnić, że dialog małżeński będzie przebiegał zgodnie z pełnią prawdy objawionej przez Boga. Moc miłości małżeńskiej może również koordynować działania rodziny chrześcijańskiej w jej misji.

Kochać oznacza być w stanie przyjąć i dać coś, czego nie można kupić ani sprzedać. Oznacza dać z siebie szczerzy dar, dać dobrowolne i wzajemne³⁰. Prawdziwa miłość trwa wiecznie (1 Kor 13,8). Bez zbawienia nie ma wieczności, a zatem nie ma miłości. Skoro Bóg wyznaczył małżeństwo jako miejsce i środek do zbawienia, to znaczy, że wzajemna miłość mężczyzny i kobiety ma

²⁶ J. Grześkowiak, *Sakramentalność małżeństwa w świetle adhortacji apostolskiej Familiaris consortio Jana Pawła II*, w: *Małżeństwo i rodzina w świetle nauki Kościoła i współczesnej teologii*, red. L. Szafrński, Lublin 1985, s. 69.

²⁷ Benedykt XVI, *Deus caritas est*, Rzym 2005, s. 7.

²⁸ Benedykt XVI, *Rodzina uczy wartości ludzkich i chrześcijańskich oraz solidarności. Przemówienie do władz Lacjum oraz miasta i prowincji Rzymu*, „Pedagogia Ojcostwa” 2011, nr 2, s. 16–18.

²⁹ Jan Paweł II, *Moc miłości małżeńskiej*, w: *Ku małżeństwu i rodzinie, Jan Paweł II naucza*, red. A. Sujka, Kraków Ząbki 1997, s. 115.

³⁰ Jan Paweł II, *List do rodzin, Gratissimam sane*, Wrocław 1994, s. 11; R.R. Iatesta, *Ojcowie odnową rodziny chrześcijańskiej*, Kraków 1996, s. 47–60.

wymiar eschatologiczny, ponieważ jest zaproszeniem do udziału w urzeczywistnieniu doskonałej świętości³¹. Miłość małżeńska odgrywa ważną rolę w rozwijaniu powołania do świętości, ponieważ otwiera perspektywę życia nadprzyrodzonego i staje się najlepszym sposobem na zwiększenie osobistej doskonałości³².

Wychowanie i komunikacja w rodzinie jako kształtowanie relacji międzypersonalnych

Wychowanie jest uznaniem, afirmacją drugiego człowieka, na tym polega przyjmowanie tego człowieka. Wychowanie zaczyna się wtedy, gdy jedna osoba przyjmuje drugą w takiej sytuacji, w takim momencie życia, w jakim ona się aktualnie znajduje³³. Współcześnie kultura rodzinna podlega nieustannym transformacjom, co wiąże się z realizacją jej roli. Akcentuje się zwłaszcza istotną rolę rodziców w wychowaniu młodych ludzi. Rodzice zazwyczaj cechują się równowagą emocjonalną i są społecznie dostosowani. Prawidłowy rozwój psychofizyczny, emocjonalny i społeczny dziecka jest zdeterminowany wpływem rodziców. Formowanie się osobowości człowieka następuje zarówno wskutek oddziaływań zamierzonych, podejmowanych przez matkę i ojca w procesie wychowania, jak i działań niezamierzonych. Rodzina jest pierwotnym środowiskiem socjalizacyjnym człowieka, w którym uczy się on ról społecznych, a także zasad i norm obowiązujących w społeczeństwie. Nieobecność ojca lub jego sporadyczna obecność może oddziaływać na dziecko od najwcześniejszych lat, a nawet pośrednio na dziecko nienarodzone, wpływając na stan zdrowia jego matki. Badania dowodzą wyższej śmiertelności noworodków kobiet samotnych. W dalszych etapach życia konsekwencje sporadycznych kontaktów z rodzicami ujawniają się w różnoraki sposób, w szczególności zaś wiążą się z emocjami. Rozwojowi poznawczemu dziecka towarzyszą

³¹ L. Derdziak, *Przyjaźń miłości Bogu poświęconej*, „Via consecrata” 2012, nr 3/4, s. 44.

³² W. Wieczorek, *Teologia małżeństwa w nauczaniu papieża Piusa XII*, w: *Rodzina jako Kościół domowy*, red. A. Tomkiewicz, W. Wieczorek, Lublin 2010, s. 183.

³³ F. Nembrini, *Miedzy ojcem a synem. O budowaniu relacji*, Kraków 2015, s. 170; W. Haczekiewicz, *Szacunek dla ojca w katolickiej rodzinie*, w: *Cierpliwość i miłość*, red. E. Janiak, W. Irka, Wrocław, 1990, s. 296–302.

przeżycia, a osiągnięcie dojrzałości emocjonalnej jest zależne od kontaktu z innymi ludźmi. Ograniczone relacje z ojcem lub kontakty sporadyczne stanowią jedną z przyczyn problemów emocjonalnych dziecka, a w przyszłości mogą okazać się źródłem trudności w tworzeniu trwałych relacji z innymi ludźmi. Doświadczenia emocjonalne dziecka rzutują bowiem na jego przyszłe stosunki uczuciowe³⁴.

Regularna komunikacja pomaga małżonkom wzrastać w jedności. Wprawdzie podstawą jedności małżonków chrześcijańskich jest ich więź z Chrystusem, ale na co dzień jedność ta realizuje się i buduje przez komunikację. Jeżeli małżonkowie nie rozmawiają o swoich relacjach z Bogiem, trudno im jest, jako parze małżeńskiej, wzrastać w tej więzi³⁵. Komunikacja w rodzinie ma swoją specyficzną strukturę, która często obejmuje także inne pokolenia. Międzypokoleniowe spotkania, które miały miejsce w tradycyjnej rodzinie, odgrywały ogromną rolę w poszerzeniu myślenia – zwłaszcza najmłodszych – i przygotowywały kolejne pokolenia do zadań, które przed nimi staną. Opieka nad starszymi czy poszukiwanie środków pomocowych dla biedniejszych pośród bliskich, wspólne organizowanie i kultywowanie rytuałów rodzinnych, to tylko niektóre z tych wyzwań³⁶.

Specjaliści od komunikacji międzyludzkiej stwierdzili, że każdy przekaz wymaga nadawcy i odbiorcy. Ludzie potrzebują się nawzajem, co jest trudną do przyjęcia prawdą dla egoistów. Jest mało prawdopodobne, żeby dzieci z własnej woli od razu, bez zastrzeżeń przyjmowały komunikaty rodziców. Matka i ojciec muszą cierpliwie poszukiwać dróg dotarcia do nich. W nawiązaniu kontaktu pomiędzy rodzicami a nieposłusznymi dziećmi pomaga komunikacja niewerbalna³⁷. Dzieci będą podziwiać i szanować ojca, jeżeli będzie odnosił sukcesy w życiu zawodowym, miał określone talenty, pełnił funkcje w życiu publicznym, angażując się w obronę sprawiedliwości. Synowie nie

³⁴ W. Haczekiewicz, *Szacunek dla ojca w katolickiej rodzinie*, w: *Cierpliwość i miłość*, red. E. Janiak, W. Irka, Papieski Wydział Teologiczny we Wrocławiu, Wrocław 1990, s. 296–302.

³⁵ Martin Ralph, *Mężowie, żony, rodzice, dzieci*, Wydawnictwo M, Kraków 1993, s. 39–47.

³⁶ Budzyńska Ewa, *Więzy międzypokoleniowe w rodzinie w kontekście przemian społecznych i kulturowych*, w: *Dylematy życia rodzinnego. Diagnoza i wsparcie*, red. M. Szyszka, Wydawnictwo Naukowe KUL, Lublin 2016, s. 13–28.

³⁷ Bete Tim, *Jak być ojcem i nie zwariować*, Polskie Wydawnictwo Encyklopedyczne, Radom 2015, s. 87–88.

szukają w ojcu tylko towarzysza do gier i zabaw, ale przykładu, który mogą naśladować, autorytetu, któremu mogą ufać oraz nauczyciela, który wprowadzi ich w świat. Owocem takiego kontaktu ojca z dziećmi jest zaufanie i jeszcze ściślejsza więź rodziny³⁸.

Pedagogika rodzinna wskazuje na trzy zasady efektywnej komunikacji w domu. Są to: 1. jasność przekazu – używanie w rozmowie i piśmie słów, które są dla wszystkich zrozumiałe, dobrane odpowiednio do odbiorcy, a niekiedy nawet dla niego specjalnie sformułowane – np. z użyciem skojarzeń, obrazów i elementów, które są mu bliskie; 2. spójność – dobór słów zgodnie z logiką, w sposób uporządkowany, tak by żadna z ważnych treści nie umknęła; 3. zwięzłość komunikatu – komunikat dotrze do odbiorcy, gdy nie jest zbyt długi i męczący – rzeczowość i konkret rozmowy sprzyja „usłyszeniu się” nawzajem³⁹.

Własny przykład jest najskuteczniejszym narzędziem wychowawczym. Można mówić rzeczy ważne, a nawet święte, można opowiadać o wspaniałych wartościach, jednak bez własnego świadectwa będą to puste słowa. Dzieci są mądre i wyczuwają kłamstwo⁴⁰.

Ojciec powinien być świadom, iż syn, który w okresie dojrzewania często się z nim spiera, czyni to nie dlatego, iż posiada inne poglądy, ale wprost przeciwnie, właśnie dlatego, że ich zapatrywania są podobne czy wręcz identyczne. W kłótni z ojcem syn stara się udowodnić sobie, że to, co przejął od ojca, nie należy do ojca, ale jest jego osobistą wartością. Ojciec, który rozumie dobrze syna, potwierdzi mu jego samodzielność i niezależność emocjonalną i intelektualną także wówczas, kiedy widzi w nim swoje własne odbicie. Ojciec pragnie, aby syn był podobny do niego. Podobieństwo syna do ojca jest dla ojca źródłem dumy. Nie może jednak ono wynikać z narzucenia synowi własnej wizji życia i świata. Syn będzie dumny ze swojego podobieństwa do ojca, o ile ojciec okaże się człowiekiem odpowiedzialnym, wewnętrznie wolnym, odważnym, o szerokim spojrzeniu na świat, kochającym żonę, zatroskanym

³⁸ I. Barreiro, *Formacja postaw odpowiedzialnego ojcostwa*, w: *O godność ojcostwa*, red. E. Kowalewska, Human Life International Europa, Gdańsk 2000, s. 103.

³⁹ P. Post, *Po męsku. Obyczaje silnej płci*, Poznań–Warszawa, 2003, s. 40–41.

⁴⁰ J. Pulikowski, *4 funkcje mężczyzny*, Nowy Sącz 2020, s. 99–117.

o dzieci, wrażliwym na cudze cierpienie, zdolnym do przebaczenia⁴¹. Podobne prawidłowości dotyczą relacji matki z dziećmi.

Więzi rodzinne są fundamentem każdej rodziny. Decydują one o procesie wychowawczym, chociaż same są owocem tego procesu i oczekiwanym celem. W zależności od owych więzi jednostka wzrasta w rodzinie, nieustannie rozwijając się i pokonując kolejne kryzysy. Dlatego tak ważną sprawą jest uświadomienie sobie znaczenia więzi, a także mechanizmów ich kształtowania. Pedagogika rodziny przywołuje wiele elementów budujących owe więzi i wspierających ten proces. Wśród nich wymieniana się: radość wychowania; budowanie więzi poznawczych, emocjonalnych i duchowych; wspólne spędzanie czasu; wspólną pracę; codzienną wymianę myśli; szczerość w relacjach; wspólną modlitwę; współodpowiedzialność za atmosferę w domu; poszanowanie intymności; wsparcie w problemach; akceptację obecności; umiejętność zastępowania; pielęgnowanie tradycji rodzinnych; dialog rodzinny i małżeński⁴².

Istnieje bardzo szeroka panorama sposobów i zobowiązań dla rodziców, którzy chcą budować relacje osobowe w rodzinie. Nie są one jednak odczuwane jako ciężar czy obowiązek, gdyż są realizowane w przestrzeni miłości, która wiąże wszystkich.

Zakończenie

Rola rodziny w budowaniu relacji międzyosobowych jest podstawowa i zasadnicza. Nie można jej pominąć w żadnym aspekcie. Człowiek uczy się relacji wraz ze swoim wzrastaniem i dojrzewaniem. Rodzice, rodzeństwo i dziadkowie są bezpośrednio zaangażowani w ten rozwój. Miłość rozumiana jako najważniejsza wartość pochodząca od Boga, jest podstawowym fundamentem budowania relacji i stanowi absolutną podstawę rozwoju człowieka w ujęciu małżeństwa i rodziny. Wierność małżeńska stanowi gwarancję takiej miłości. Mądre zasady wychowania oraz przejrzyste zasady wzajemnego komunikowania się są niezbędne w zachowaniu prawidłowych relacji w rodzinie, które muszą być przestrzegane przez wszystkich jej członków. Dla człowieka wierzącego

⁴¹ J. Augustyn, *Ojcostwo – aspekty pedagogiczne i duchowe*, Kraków 2018, s. 91; Z.G. Grzegorski, *Ja, dziecko i TV*, Poznań 2000, s. 67–91.

⁴² J. Mastalski, *Jak dobrze wychować dziecko?*, Kraków 2009, s. 7–62.

w Boga prawdziwa wieczność to wieczne szczęście w niebie, gdzie panuje wieczna Miłość. Budowanie dobrych, prawdziwych, szczerych relacji, ma ogromne znaczenie także na ziemi i otwiera perspektywę wiecznego szczęścia. Rodzina jest wezwana do pomocy Bogu w zbawieniu innych. Afirmacja rodziny jest skierowana też do ludzi, którym nie było dane wzrastać w pełnej rodzinie i w niczym nie uchybia to ich godności i wartości. Biorąc pod uwagę doświadczenia życiowe różnych ludzi, nie należy rezygnować z najbardziej fundamentalnej formy rozwoju człowieka, jakim nieprzerwanie jest rodzina.

Abstrakt

Artykuł porusza kwestię, jaką jest rola rodziny w przeżywaniu bliskości międzyludzkiej. Jest to ważna sfera oddziaływań i relacji tworzących się między osobami. Widać to szczególnie współcześnie, gdy obserwuje się kryzys podstawowych relacji i kontaktów, paradoksalnie kosztem najnowszej technologii. Ludziom wydaje się, że technologia może zastąpić takie relacje. Okazuje się, że w rodzinie ojciec jest tym, który ma możliwość, a nawet obowiązek troski o różne obszary oddziaływań międzyludzkich. Szczególnie chodzi o: wierność decyzjom podjętym w czasie ślubu, czyli troskę o miłość małżeńską będącą fundamentem późniejszych relacji; świadome włączenie się w proces wychowywania dzieci; czytelne ustalanie zasad komunikacji rodzinnej oraz subtelne, to znaczy pełnego szacunku wobec innych członków rodziny, jej przestrzegania; szeroko rozumianą troskę o więzi rodzinne i pozarodzinne, na zasadzie mądrej rady udzielanej z wyczuciem; stała otwartość na rozmowę z wszystkimi członkami rodziny.

Słowa kluczowe: rodzina, małżeństwo, relacje, miłość, wychowanie, komunikacja

A family developing inter–personal relationships

Abstract

The article explores the critical role of the father in fostering interpersonal closeness within both the family unit and broader societal contexts. This domain encompasses key relational and interactive dynamics between individuals, particularly relevant in contemporary times marked by a decline in foundational relationships and face–to–face interactions, often displaced by the increasing dominance of modern technologies that claim to substitute them. The father assumes a pivotal role with specific responsibilities, which include: maintaining commitment to the decisions made during marriage, thereby safeguarding marital love as the cornerstone of future relational structures; actively engaging in the upbringing of children; establishing clear and transparent family communication frameworks and ensuring their respectful implementation by all members; and promoting both intra–family and extra–family bonds. This latter responsibility involves providing thoughtful, well–balanced guidance characterised by sensitivity, empathy, and openness to dialogue with all family members.

Keywords: family, marriage, relationships, love, education, communication

Bibliografia

- Augustyn J., *Ojcostwo – aspekty pedagogiczne i duchowe*, Kraków 2018.
- Bajda J., *Miłość małżeńska*, w: *Słownik małżeństwa i rodziny*, red. E. Ozorowski, Warszawa Łomianki, 1999, s. 270.
- Barreiro I., *Formacja postaw odpowiedzialnego ojcostwa*, w: *O godność ojcostwa*, red. E. Kowalewska, Human Life International Europa, Gdańsk 2000.
- Benedykt XVI, *Deus caritas est*, Rzym 2005.
- Benedykt XVI, *Rodzina uczy wartości ludzkich i chrześcijańskich oraz solidarności. Przemówienie do władz Lacjum oraz miasta i prowincji Rzymu*, „Pedagogia Ojcostwa” 2011, nr 2, s. 16–18.
- Bete T., *Jak być ojcem i nie zwariować*, Radom 2015.
- Budzyńska E., *Więzy międzypokoleniowe w rodzinie w kontekście przemian społecznych i kulturowych*, w: *Dylematy życia rodzinnego. Diagnoza i wsparcie*, red. M. Szyszka, Lublin 2016, s. 13–28.
- Derdziak L., *Przyjaźń miłości Bogu poświęconej*, „Via Consecrata” 2012, nr 3/4, s. 44.
- Duda M., *Miłość w rodzinie – obrazem miłości Boga. Wokół rozważań Jana Pawła II*, w: *Objawienie duchownego dedycysty a wiary w słowo i obraz*, red. P. Tirpak, V. Žofeina, Presov 2018, s. 7–19.
- Filek J., *Filozofia odpowiedzialności XX wieku*, Kraków 2003.
- Galarowicz J., *Powrót do wartości*, Kraków 2011.
- Góralczyk SAC P., *Rozwód*, w: *Wielka Encyklopedia Nauczania Jana Pawła II*, red. J. Nagórny, K. Jeżyna, Radom 2014, s. 481.
- Grzegorski Z.G., *Ja, dziecko i TV*, Poznań 2000.
- Grzeškowiak J., *Sakramentalność małżeństwa w świetle adhortacji apostolskiej Familiaris Consortio Jana Pawła II*, w: *Małżeństwo i rodzina w świetle nauki Kościoła i współczesnej teologii*, red. L. Szafranski, Lublin 1985.
- Hackiewicz W., *Szacunek dla ojca w katolickiej rodzinie*, w: *Cierpliwość i miłość*, red. E. Janiak, W. Irka, Wrocław 1990, s. 296–302.
- Iatesta Robert R., *Ojcowie odnową rodziny chrześcijańskiej*, Kraków 1996.
- Jan Paweł II, *List do rodzin, Gratissimam sane*, Wrocław 1994.
- Jan Paweł II, *Moc miłości małżeńskiej*, w: *Ku małżeństwu i rodzinie, Jan Paweł II naucza*, red. A. Sujka, Kraków Ząbki 1997.
- Jan Paweł II, *Stworzenie – darem miłości Boga*, w: *Jan Paweł II o małżeństwie i rodzinie*, red. T. Żeleźnik, Warszawa, 1982, s. 25–26.

- Jan Paweł II, *Trzymajcie się Chrystusa*, w: *Rodzino, co mówisz o sobie? Dokumenty i przemówienia papieskie w Roku Rodziny*, red. A. Świerczek, Kraków 1995.
- Jan Paweł II, *W świetle kazania na górze*, w: *Katechezy Ojca Świętego Jana Pawła II, Teologia małżeństwa*, red. W. Zega, Kraków 1999.
- Jan Paweł II, *Familiaris Consortio*, Watykan 1981.
- Jones E.M., *Libido dominandi. Seks jako narzędzie kontroli społecznej*, Wrocław 2013.
- Kluz M., *Miłość, wierność i uczciwość trwałą podstawą życia małżeńskiego*, „Studia Leopoliensia” 2014, nr 7.
- Leon XIII, *Arcanum Divinae Sapientiae*, Rzym 1880.
- Łysiak W., *Wyspy bezludne*, Kraków 1987.
- Malcher G., *Wychowanie do miłości – rodzina szkoła miłości*, w: *Wychowanie w rodzinie chrześcijańskiej*, red. F. Adamski, Kraków 1982.
- Martin R., *Mężowie, żony, rodzice, dzieci*, Kraków 1993.
- Mastalski J., *Jak dobrze wychować dziecko?*, Kraków 2009.
- Mastalski J., *Zarys teorii wychowania*, Kraków 2002.
- Muller G.L., *Dogmatyka katolicka*, Wrocław, 2015.
- Nembrini F., *Między ojcem a synem. O budowaniu relacji*, Kraków 2015.
- Niewęglowski J., *Rodzina jako pierwsze i podstawowe środowisko wychowawcze w myśli Jana Pawła II*, w: *Zagrożenia współczesnej rodziny. Teoria i eksploracje w ujęciu interdyscyplinarnym*, red. B.M. Kałdon, B. Krajewska, Warszawa 2019, s. 15–28.
- Piotrowski M., *Rady św. Jana Pawła II dla małżonków*, „Miłujcie się” 2019, nr 1, s. 53–54.
- Post P., *Po męsku. Obyczaje silnej płci*, Poznań–Warszawa, 2003.
- Pulikowski J., *4 funkcje mężczyzny*, Nowy Sącz 2020.
- Stefan W., *Uzdrowianie relacji*, *Zeszyty Formacji Duchowej*, „Wychowanie” nr 26, Kraków 2004.
- Sztuchmiller R., *Istotne obowiązki małżeńskie*, Warszawa 1997.
- Tischner J., *Filozofia dramatu*, Paris 1990.
- Wieczorek W., *Teologia małżeństwa w nauczaniu papieża Piusa XII*, w: *Rodzina jako Kościół domowy*, red. A. Tomkiewicz, W. Wieczorek, Lublin 2010.
- Wojaczek K., *Wspólnota rodzinna jako fundament domowego Kościoła*, w: *Rodzina jako Kościół domowy*, red. A. Tomkiewicz, W. Wieczorek, Lublin 2010.
- Znamierowski C., *Naczelna norma moralna i jej pochodne*, w: *Filozofia polska. Wybór tekstów*, red. W. Jaworski i in., Kraków 1991, s. 286 n.